helion.pl
KSIĘGARNIA INTERNETOWA · WYDAWNICTWO

IDŹ DO
PRZYKŁADOWY ROZDZIAŁ
SPIS TREŚCI

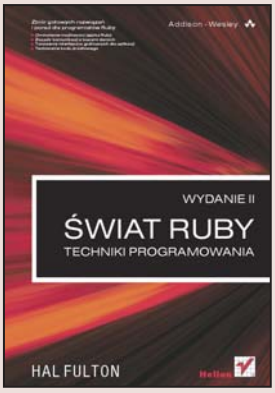
KATALOG KSIĄŻEK
KATALOG ONLINE
ZAMÓW DRUKOWANY KATALOG

TWÓJ KOSZYK
DODAJ DO KOSZYKA

CENNIK I INFORMACJE
ZAMÓW INFORMACJE O NOWOŚCIACH
ZAMÓW CENNIK

CZYTELNIA
FRAGMENTY KSIĄŻEK ONLINE

Ruby. Tao programowania w 400 przykładach

Autor: Hal Fulton
Tłumaczenie: Mikołaj Szczepaniak
ISBN: 978-83-246-0958-1
Tytuł oryginału: The Ruby Way, Second Edition: Solutions and Techniques in Ruby Programming
Format: B5, stron: 912
oprawa twarda
Przykłady na ftp: 54 kB

Zbiór gotowych rozwiązań i porad dla programistów Ruby

- Omówienie możliwości języka Ruby
- Zasady komunikacji z bazami danych
- Tworzenie interfejsów graficznych dla aplikacji
- Testowanie kodu źródłowego

Ruby, obiektowy język programowania, opracowany na początku lat 90. ubiegłego wieku w Japonii, cieszy się zasłużoną i stale rosnącą popularnością. Dziś Ruby jest poważną konkurencją dla Perla i podstawowym fundamentem technologii Ruby on Rails – doskonałego narzędzia do szybkiego tworzenia aplikacji i witryn internetowych. Prosta składnia, duże możliwości, zwarta konstrukcja, rozbudowana i niezwykle wygodna obsługa wyjątków oraz przetwarzania plików tekstowych sprawiają, że po ten język programowania sięga coraz więcej osób piszących oprogramowanie.

Książka „Ruby. Tao programowania w 400 przykładach" to podręcznik dla tych programistów, którzy poszukują metod rozwiązywania konkretnych zadań programistycznych za pomocą Ruby. Na ponad 400 przykładach przedstawiono w niej przeróżne zastosowania i możliwości tego języka. Czytając ją, poznasz elementy języka Ruby i zasady programowania obiektowego, techniki przetwarzania łańcuchów tekstowych z zastosowaniem wyrażeń regularnych oraz sposoby wykonywania nawet najbardziej złożonych operacji matematycznych. Znajdziesz tu także omówienie metod komunikacji z bazami danych, budowania graficznych interfejsów użytkownika, programowania wielowątkowego i pisania skryptów administracyjnych. Dowiesz się też, jak korzystać z frameworka Ruby on Rails.

- Programowanie obiektowe w Ruby
- Przetwarzanie danych tekstowych
- Obliczenia matematyczne
- Internacjonalizacja aplikacji
- Operacje na złożonych strukturach danych
- Dynamiczne elementy języka Ruby
- Tworzenie interfejsów graficznych dla aplikacji
- Aplikacje wielowątkowe
- Pobieranie danych z baz
- Dystrybucja aplikacji
- Testowanie

Tworzenie aplikacji internetowych w technologii Ruby on Rails
Przyspiesz proces tworzenia witryn i aplikacji z Ruby!

Wydawnictwo Helion
ul. Kościuszki 1c
44-100 Gliwice
tel. 032 230 98 63
e-mail: helion@helion.pl

Spis treści

Słowo wstępne **21**

Podziękowania **25**

O autorze **29**

Wprowadzenie **31**

ROZDZIAŁ 1. Przegląd języka Ruby **47**

1.1. Wprowadzenie do programowania obiektowego 48
1.1.1. Czym jest obiekt? 49
1.1.2. Dziedziczenie 50
1.1.3. Polimorfizm 53
1.1.4. Kilka dodatkowych pojęć 54
1.2. Podstawy składni i semantyki języka Ruby 55
1.2.1. Słowa kluczowe i identyfikatory 57
1.2.2. Komentarze i dokumentacja osadzana w kodzie źródłowym 58
1.2.3. Stałe, zmienne i typy 58
1.2.4. Operatory i priorytety operatorów 61
1.2.5. Program przykładowy 62
1.2.6. Pętle i struktury sterujące 65
1.2.7. Wyjątki 70
1.3. Programowanie obiektowe w języku Ruby 73
1.3.1. Obiekty 74
1.3.2. Klasy wbudowane 74
1.3.3. Moduły i klasy mieszane 76
1.3.4. Tworzenie klas 77
1.3.5. Metody i atrybuty 82
1.4. Aspekty dynamiczne języka programowania Ruby 84
1.4.1. Kodowanie w czasie wykonywania 85
1.4.2. Refleksja 86
1.4.3. Brakujące metody 88
1.4.4. Odzyskiwanie pamięci 89

1.5. Ćwiczenie intuicji: o czym warto pamiętać ... 90
1.5.1. Wybrane reguły składniowe ... 90
1.5.2. Różne spojrzenia na programowanie ... 93
1.5.3. Wyrażenie case języka Ruby ... 97
1.5.4. Rubyizmy i idiomy ... 100
1.5.5. Orientacja na wyrażenia i inne zagadnienia ... 106
1.6. Żargon języka Ruby ... 108
1.7. Konkluzja ... 112

ROZDZIAŁ 2. Praca z łańcuchami ... 113
2.1. Reprezentowanie typowych łańcuchów ... 114
2.2. Reprezentowanie łańcuchów w notacjach alternatywnych ... 115
2.3. Stosowanie dokumentu wbudowanego ... 115
2.4. Określanie długości łańcuchów ... 118
2.5. Przetwarzanie po jednym wierszu w każdej iteracji ... 118
2.6. Przetwarzanie po jednym bajcie w każdej iteracji ... 118
2.7. Stosowanie wyspecjalizowanych technik porównywania łańcuchów ... 119
2.8. Dzielenie łańcuchów na tokeny ... 121
2.9. Formatowanie łańcuchów ... 122
2.10. Stosowanie łańcuchów w roli obiektów wejścia-wyjścia ... 123
2.11. Konwersja wielkich i małych liter ... 123
2.12. Uzyskiwanie dostępu i przypisywanie podłańcuchów ... 125
2.13. Zamiana łańcuchów ... 127
2.14. Przeszukiwanie łańcuchów ... 128
2.15. Konwertowanie znaków na kody ASCII ... 129
2.16. Konwersja jawna i niejawna ... 129
2.17. Dołączanie elementów do łańcuchów ... 132
2.18. Usuwanie końcowych znaków nowego wiersza i innych symboli specjalnych ... 133
2.19. Usuwanie znaków białych z początku i końca łańcucha ... 134
2.20. Powielanie łańcuchów ... 134
2.21. Osadzanie wyrażeń w ramach łańcuchów ... 135
2.22. Opóźnianie przetwarzania łańcuchów ... 135
2.23. Analiza składniowa danych oddzielonych przecinkami ... 136
2.24. Konwertowanie łańcuchów na liczby (dziesiętne i inne) ... 137
2.25. Kodowanie i dekodowanie tekstu szyfrowanego za pomocą metody rot13 ... 139
2.26. Szyfrowanie łańcuchów ... 140
2.27. Kompresja łańcuchów ... 141
2.28. Wyznaczanie liczby wystąpień znaków w łańcuchach ... 142
2.29. Odwracanie kolejności znaków w łańcuchu ... 142
2.30. Usuwanie powtarzających się znaków ... 143
2.31. Usuwanie określonych znaków ... 143
2.32. Wyświetlanie znaków specjalnych ... 143

2.33. Generowanie kolejnych łańcuchów ... 144
2.34. Wyznaczanie 32-bitowych sum CRC ... 144
2.35. Wyznaczanie kodów MD5 dla łańcuchów ... 145
2.36. Wyznaczanie odległości Levenshteina dzielącej dwa łańcuchy ... 146
2.37. Kodowanie i dekodowanie łańcuchów w formacie base64 ... 148
2.38. Kodowanie i dekodowanie łańcuchów za pomocą narzędzi uuencode oraz uudecode ... 149
2.39. Rozszerzanie i kompresja znaków tabulacji ... 149
2.40. Opakowywanie wierszy tekstu ... 150
2.41. Konkluzja ... 151

ROZDZIAŁ 3. Praca z wyrażeniami regularnymi ... 153
3.1. Składnia wyrażeń regularnych ... 154
3.2. Kompilowanie wyrażeń regularnych ... 156
3.3. Stosowanie znaków specjalnych ... 157
3.4. Stosowanie tzw. kotwic ... 157
3.5. Stosowanie kwantyfikatorów ... 158
3.6. Antycypacja dodatnia i ujemna ... 160
3.7. Uzyskiwanie dostępu do referencji wstecznych ... 161
3.8. Stosowanie klas znaków ... 165
3.9. Rozszerzone wyrażenia regularne ... 166
3.10. Dopasowywanie znaku nowego wiersza do kropki ... 167
3.11. Stosowanie opcji osadzanych ... 168
3.12. Stosowanie podwyrażeń osadzanych ... 169
3.13. Ruby i Oniguruma ... 169
3.13.1. Testowanie dostępności mechanizmu Oniguruma ... 170
3.13.2. Kompilacja silnika Oniguruma ... 171
3.13.3. Przegląd wybranych nowości zaimplementowanych w silniku Oniguruma ... 172
3.13.4. Dodatnia i ujemna antycypacja wsteczna ... 172
3.13.5. Więcej o kwantyfikatorach ... 174
3.13.6. Dopasowania nazwane ... 174
3.13.7. Rekurencja w wyrażeniach regularnych ... 176
3.14. Kilka przykładowych wyrażeń regularnych ... 177
3.14.1. Dopasowywanie adresów IP ... 177
3.14.2. Dopasowywanie par klucz-wartość ... 178
3.14.3. Dopasowywanie liczb rzymskich ... 179
3.14.4. Dopasowywanie stałych numerycznych ... 179
3.14.5. Dopasowywanie łańcuchów zawierających datę i godzinę ... 180
3.14.6. Wykrywanie powtarzających się wyrazów w tekście ... 181
3.14.7. Dopasowywanie słów pisanych wielkimi literami ... 181
3.14.8. Dopasowywanie numerów wersji ... 182
3.14.9. Kilka dodatkowych wzorców ... 182
3.15. Konkluzja ... 183

ROZDZIAŁ 4. Umiędzynaradawianie aplikacji Ruby 185
4.1. Wstęp teoretyczny i terminologia 187
4.2. Kodowanie znaków we współczesnym świecie (po rezygnacji ze standardu ASCII) 191
4.2.1. Biblioteka jcode i zmienna globalna $KCODE 192
4.2.2. Ponowne spojrzenie na popularne operacje na łańcuchach i wyrażeniach regularnych 193
4.2.3. Wykrywanie schematów kodowania znaków 198
4.2.4. Normalizacja łańcuchów Unicode 198
4.2.5. Problemy związane z porządkowaniem łańcuchów 200
4.2.6. Konwertowanie łańcuchów zakodowanych według różnych schematów 204
4.3. Stosowanie katalogów komunikatów 207
4.3.1. Wstęp teoretyczny i terminologia 207
4.3.2. Pierwsze kroki w świecie katalogów komunikatów 208
4.3.3. Lokalizacja prostej aplikacji 209
4.3.4. Informacje dodatkowe 214
4.4. Konkluzja 215

ROZDZIAŁ 5. Wykonywanie obliczeń numerycznych 217
5.1. Reprezentowanie liczb w języku Ruby 218
5.2. Podstawowe operacje na liczbach 219
5.3. Zaokrąglanie liczb zmiennoprzecinkowych 220
5.4. Porównywanie liczb zmiennoprzecinkowych 222
5.5. Formatowanie liczb przeznaczonych do wyświetlenia 223
5.6. Formatowanie liczb z separatorami tysięcy 224
5.7. Praca z bardzo dużymi liczbami całkowitymi 225
5.8. Stosowanie typu BigDecimal 225
5.9. Praca z liczbami wymiernymi 227
5.10. Operacje na macierzach 228
5.11. Praca z liczbami zespolonymi 233
5.12. Stosowanie biblioteki mathn 234
5.13. Rozkład na czynniki pierwsze, największy wspólny dzielnik i najmniejsza wspólna wielokrotność 235
5.14. Praca z liczbami pierwszymi 236
5.15. Niejawna i bezpośrednia konwersja numeryczna 237
5.16. Koercja wartości numerycznych 238
5.17. Wykonywanie operacji bitowych na liczbach 240
5.18. Konwersje pomiędzy systemami liczbowymi 241
5.19. Wyznaczanie pierwiastków sześciennych, czwartego stopnia, piątego stopnia itd. 242
5.20. Określanie porządku bajtów obowiązującego w danej architekturze 243
5.21. Numeryczna metoda wyznaczania całki oznaczonej 244
5.22. Trygonometria w stopniach, radianach i gradach 245

5.23. Bardziej zaawansowane funkcje trygonometryczne ... 247
5.24. Wyznaczanie logarytmów o dowolnych podstawach ... 247
5.25. Wyznaczanie wartości średniej, mediany i mody zbioru danych ... 248
5.26. Wariancja i odchylenie standardowe ... 249
5.27. Wyznaczanie współczynnika korelacji ... 250
5.28. Generowanie liczb losowych ... 251
5.29. Składowanie wyników funkcji w pamięci podręcznej za pomocą biblioteki memoize ... 252
5.30. Konkluzja ... 254

ROZDZIAŁ 6. Symbole i przedziały ... 255
6.1. Symbole ... 256
6.1.1. Symbole jako typy wyliczeniowe ... 258
6.1.2. Symbole jako metawartości ... 258
6.1.3. Symbole, zmienne i metody ... 259
6.1.4. Konwertowanie na symbole i z symboli ... 260
6.2. Przedziały ... 261
6.2.1. Przedziały otwarte i domknięte ... 262
6.2.2. Wyznaczanie punktów końcowych ... 262
6.2.3. Iteracyjne przeszukiwanie przedziałów ... 263
6.2.4. Sprawdzanie przynależności do przedziałów ... 264
6.2.5. Konwertowanie przedziałów na tablice ... 264
6.2.6. Przedziały odwrotne ... 265
6.2.7. Operator przerzutnikowy ... 265
6.2.8. Przedziały niestandardowe ... 269
6.3. Konkluzja ... 272

ROZDZIAŁ 7. Praca z datami i godzinami ... 273
7.1. Określanie bieżącej godziny ... 274
7.2. Praca z określonymi datami i godzinami (począwszy od punktu nazywanego epoką) ... 275
7.3. Określanie dnia tygodnia ... 276
7.4. Określanie daty Wielkanocy ... 277
7.5. Określanie daty n-tego dnia tygodnia w danym miesiącu ... 277
7.6. Konwersja pomiędzy sekundami a większymi jednostkami czasu ... 279
7.7. Konwersja daty i godziny do postaci i z postaci epoki ... 280
7.8. Praca z sekundami przestępnymi — nie róbcie tego w domu! ... 280
7.9. Wyznaczanie numeru dnia w danym roku ... 281
7.10. Sprawdzanie poprawności daty i godziny ... 281
7.11. Określanie numeru tygodnia w danym roku ... 283
7.12. Wykrywanie roku przestępnego ... 284
7.13. Określanie strefy czasowej ... 285

7.14. Praca z samymi godzinami i minutami ... 285
7.15. Porównywanie wartości reprezentujących daty i godziny ... 285
7.16. Dodawanie i odejmowanie przedziałów czasowych do i od wartości reprezentujących daty i godziny ... 286
7.17. Wyznaczanie różnic dzielących dwie wartości reprezentujące daty i godziny ... 287
7.18. Praca z określonymi datami i godzinami (sprzed punktu nazywanego epoką) ... 287
7.19. Wzajemna konwersja obiektów klasy Time, Date oraz DateTime ... 288
7.20. Odczytywanie daty i godziny z łańcucha wejściowego ... 289
7.21. Formatowanie i wyświetlanie daty i godziny ... 291
7.22. Konwersja stref czasowych ... 292
7.23. Określanie liczby dni danego miesiąca ... 292
7.24. Dzielenie miesiąca na tygodnie ... 293
7.25. Konkluzja ... 294

ROZDZIAŁ 8. Tablice, tablice mieszające i inne wyliczeniowe struktury danych ... 295

8.1. Praca z tablicami ... 296
8.1.1. Tworzenie i inicjalizacja tablic ... 296
8.1.2. Uzyskiwanie dostępu i przypisywanie wartości elementom tablicy ... 297
8.1.3. Określanie rozmiaru tablicy ... 299
8.1.4. Porównywanie tablic ... 299
8.1.5. Sortowanie elementów tablicy ... 301
8.1.6. Selekcja elementów tablicy według określonych kryteriów ... 304
8.1.7. Stosowanie wyspecjalizowanych funkcji indeksujących ... 306
8.1.8. Implementacja macierzy rzadkich ... 308
8.1.9. Stosowanie tablic w roli zbiorów matematycznych ... 309
8.1.10. Losowe porządkowanie elementów tablicy ... 313
8.1.11. Stosowanie tablic wielowymiarowych ... 314
8.1.12. Identyfikacja tych elementów jednej tablicy, które nie występują w innej tablicy ... 315
8.1.13. Transformowanie i odwzorowywanie tablic ... 315
8.1.14. Usuwanie wartości nil z tablicy ... 316
8.1.15. Usuwanie określonych elementów tablicy ... 316
8.1.16. Konkatenacja i dołączanie tablic ... 317
8.1.17. Stosowanie tablic w roli stosów i kolejek ... 318
8.1.18. Iteracyjne przeszukiwanie tablic ... 319
8.1.19. Wstawianie separatorów uwzględnianych w łańcuchu wynikowym ... 320
8.1.20. Odwracanie kolejności elementów tablicy ... 320
8.1.21. Usuwanie z tablicy powtarzających się elementów ... 320

8.1.22. Przeplatanie tablic ... 321
8.1.23. Zliczanie częstotliwości występowania poszczególnych wartości w tablicy ... 321
8.1.24. Odwracanie kierunku relacji w tablicy przez tworzenie odpowiedniej tablicy mieszającej ... 321
8.1.25. Zsynchronizowane sortowanie wielu tablic ... 322
8.1.26. Określanie wartości domyślnej dla nowych elementów tablicy ... 323
8.2. Praca z tablicami mieszającymi ... 324
8.2.1. Tworzenie nowych tablic mieszających ... 324
8.2.2. Określanie wartości domyślnej dla tablicy mieszającej ... 325
8.2.3. Uzyskiwanie dostępu i dodawanie par klucz-wartość ... 326
8.2.4. Usuwanie par klucz-wartość ... 327
8.2.5. Iteracyjne przeszukiwanie tablicy mieszającej ... 328
8.2.6. Odwracanie związków w tablicy mieszającej ... 328
8.2.7. Wykrywanie kluczy i wartości w tablicy mieszającej ... 329
8.2.8. Konwersja tablic mieszających na tablice ... 329
8.2.9. Wyodrębnianie par klucz-wartość według określonych kryteriów ... 330
8.2.10. Sortowanie tablicy mieszającej ... 330
8.2.11. Scalanie dwóch tablic mieszających ... 331
8.2.12. Tworzenie tablic mieszających na podstawie tablic ... 331
8.2.13. Wyznaczanie różnicy i iloczynu (części wspólnej) kluczy zbioru tablic mieszających ... 331
8.2.14. Stosowanie tablic mieszających w roli reprezentacji macierzy rzadkich ... 332
8.2.15. Implementacja tablic mieszających obsługujących powtarzające się klucze ... 333
8.3. Ogólne omówienie typów wyliczeniowych ... 336
8.3.1. Metoda inject ... 337
8.3.2. Stosowanie kwalifikatorów ... 338
8.3.3. Metoda partition ... 339
8.3.4. Iteracyjne przeszukiwanie kolekcji grupami elementów ... 340
8.3.5. Konwersja tablic na zbiory ... 341
8.3.6. Stosowanie obiektów klasy Enumerator ... 341
8.3.7. Stosowanie obiektów klasy Generator ... 343
8.4. Konkluzja ... 344

ROZDZIAŁ 9. Zaawansowane struktury danych ... 347
9.1. Praca ze zbiorami ... 348
9.1.1. Proste operacje na zbiorach ... 348
9.1.2. Zaawansowane operacje na zbiorach ... 350

9.2. Praca ze stosami i kolejkami ... 351
9.2.1. Implementacja stosu wymuszającego właściwy dostęp do danych ... 353
9.2.2. Wykrywanie niezbilansowanych znaków interpunkcyjnych w wyrażeniach ... 354
9.2.3. Stosy i rekurencja ... 355
9.2.4. Implementacja kolejki wymuszającej właściwy dostęp do danych ... 357
9.3. Praca z drzewami ... 358
9.3.1. Implementacja drzewa binarnego ... 359
9.3.2. Sortowanie danych z wykorzystaniem drzewa binarnego ... 361
9.3.3. Stosowanie drzewa binarnego w roli tablicy wyszukiwania ... 363
9.3.4. Konwersja drzewa na łańcuch lub tablicę ... 364
9.4. Praca z grafami ... 365
9.4.1. Implementacja grafu w formie macierzy sąsiedztwa ... 366
9.4.2. Określanie, czy wszystkie węzły grafu są z nim połączone ... 368
9.4.3. Określanie, czy dany graf zawiera cykl Eulera ... 370
9.4.4. Określanie, czy dany graf zawiera ścieżkę Eulera ... 371
9.4.5. Narzędzia ułatwiające operacje na grafach w języku Ruby ... 371
9.5. Konkluzja ... 372

ROZDZIAŁ 10. Operacje wejścia-wyjścia i techniki składowania danych ... 373
10.1. Praca z plikami i katalogami ... 375
10.1.1. Otwieranie i zamykanie plików ... 375
10.1.2. Aktualizacja pliku ... 377
10.1.3. Dopisywanie danych do istniejącego pliku ... 377
10.1.4. Swobodny dostęp do zawartości plików ... 377
10.1.5. Praca z plikami binarnymi ... 378
10.1.6. Blokowanie dostępu do plików ... 380
10.1.7. Wykonywanie prostych operacji wejścia-wyjścia ... 381
10.1.8. Wykonywanie buforowanych i niebuforowanych operacji wejścia-wyjścia ... 382
10.1.9. Modyfikowanie uprawnień dostępu i praw własności do plików ... 383
10.1.10. Uzyskiwanie i ustawianie informacji o znacznikach czasowych ... 385
10.1.11. Weryfikacja istnienia i rozmiaru pliku ... 387
10.1.12. Weryfikacja specjalnych charakterystyk plików ... 388
10.1.13. Praca z potokami ... 390
10.1.14. Wykonywanie specjalnych operacji wejścia-wyjścia ... 392
10.1.15. Stosowanie nieblokujących operacji wejścia-wyjścia ... 393
10.1.16. Stosowanie metody readpartial ... 393

10.1.17. Modyfikowanie ścieżek do plików ... 394
10.1.18. Stosowanie klasy Pathname ... 395
10.1.19. Wykonywanie operacji na plikach na poziomie poleceń ... 396
10.1.20. Przechwytywanie znaków z klawiatury ... 398
10.1.21. Odczytywanie i umieszczanie w pamięci całych plików ... 399
10.1.22. Iteracyjne przeszukiwanie pliku wejściowego wiersz po wierszu ... 399
10.1.23. Iteracyjne przeszukiwanie pliku wejściowego bajt po bajcie ... 400
10.1.24. Traktowanie łańcuchów jak plików ... 400
10.1.25. Odczytywanie danych osadzonych w kodzie źródłowym programu ... 401
10.1.26. Odczytywanie kodu źródłowego programu ... 401
10.1.27. Praca z plikami tymczasowymi ... 402
10.1.28. Zmienianie i ustawianie katalogu bieżącego ... 403
10.1.29. Zmiana bieżącego katalogu głównego ... 403
10.1.30. Iteracyjne przeszukiwanie listy plików i podkatalogów ... 404
10.1.31. Uzyskiwanie listy plików i podkatalogów ... 404
10.1.32. Tworzenie łańcucha katalogów ... 404
10.1.33. Rekurencyjne usuwanie katalogów ... 405
10.1.34. Odnajdywanie plików i katalogów ... 405
10.2. Uzyskiwanie dostępu do danych na wyższym poziomie ... 406
10.2.1. Proste utrwalanie obiektów ... 406
10.2.2. Bardziej złożone utrwalanie obiektów ... 408
10.2.3. Sporządzanie „głębokiej kopii" w ograniczonej formie ... 409
10.2.4. Udoskonalone utrwalanie obiektów za pomocą biblioteki PStore ... 409
10.2.5. Praca z danymi CSV ... 411
10.2.6. Utrwalanie danych z wykorzystaniem formatu YAML ... 413
10.2.7. Przezroczysta architektura utrwalania obiektów za pomocą projektu Madeleine ... 414
10.2.8. Stosowanie biblioteki DBM ... 415
10.3. Stosowanie biblioteki KirbyBase ... 417
10.4. Nawiązywanie połączeń z zewnętrznymi bazami danych ... 420
10.4.1. Korzystanie z interfejsu bazy danych SQLite ... 421
10.4.2. Korzystanie z interfejsu bazy danych MySQL ... 422
10.4.3. Korzystanie z interfejsu bazy danych PostgreSQL ... 425
10.4.4. Korzystanie z interfejsu do protokołu LDAP ... 429
10.4.5. Korzystanie z interfejsu bazy danych Oracle ... 430

10.4.6. Stosowanie opakowania DBI ... 432
10.4.7. Mechanizmy odwzorowań obiektowo-relacyjnych ... 433
10.5. Konkluzja ... 435

ROZDZIAŁ 11. Programowanie obiektowe i dynamiczne elementy języka Ruby ... 437
11.1. Programowanie obiektowe w codziennej pracy ... 438
11.1.1. Stosowanie wielu konstruktorów ... 439
11.1.2. Tworzenie atrybutów egzemplarzy ... 440
11.1.3. Stosowanie bardziej złożonych konstruktorów ... 441
11.1.4. Tworzenie atrybutów i metod na poziomie klas ... 443
11.1.5. Dziedziczenie po nadklasie ... 447
11.1.6. Testowanie klas obiektów ... 449
11.1.7. Testowanie równości obiektów ... 452
11.1.8. Kontrola dostępu do metod ... 453
11.1.9. Kopiowanie obiektów ... 455
11.1.10. Stosowanie metody initialize_copy ... 457
11.1.11. Wyjaśnienie znaczenia metody allocate ... 458
11.1.12. Praca z modułami ... 459
11.1.13. Transformowanie i konwertowanie obiektów ... 462
11.1.14. Tworzenie klas (struktur) zawierających wyłącznie dane ... 466
11.1.15. Zamrażanie obiektów ... 467
11.2. Techniki zaawansowane ... 469
11.2.1. Wysyłanie obiektom komunikatów wyrażonych wprost ... 469
11.2.2. Specjalizacja pojedynczych obiektów ... 471
11.2.3. Zagnieżdżanie klas i modułów ... 475
11.2.4. Tworzenie klas parametrycznych ... 476
11.2.5. Stosowanie kontynuacji w implementacji generatora ... 479
11.2.6. Składowanie kodu w formie obiektów ... 481
11.2.7. Omówienie mechanizmu zawierania modułów ... 483
11.2.8. Wykrywanie parametrów domyślnych ... 485
11.2.9. Delegowanie wywołań i przekazywanie ich dalej ... 486
11.2.10. Automatyczne definiowanie metod odczytujących i zapisujących na poziomie klasy ... 488
11.2.11. Stosowanie zaawansowanych technik programistycznych ... 490
11.3. Praca z elementami dynamicznymi języka Ruby ... 493
11.3.1. Dynamiczne przetwarzanie kodu ... 494
11.3.2. Stosowanie metody const_get ... 495
11.3.3. Dynamiczne tworzenie egzemplarzy klasy reprezentowanej przez nazwę ... 496
11.3.4. Zwracanie i ustawianie zmiennych egzemplarzy ... 497
11.3.5. Stosowanie wyrażenia define_method ... 498

11.3.6. Stosowanie metody const_missing ... 502
11.3.7. Usuwanie definicji ... 503
11.3.8. Generowanie list zdefiniowanych konstrukcji ... 505
11.3.9. Analiza stosu wywołań ... 507
11.3.10. Monitorowanie wykonywania programu ... 508
11.3.11. Przeszukiwanie przestrzeni obiektów ... 510
11.3.12. Obsługa wywołań nieistniejących metod ... 510
11.3.13. Śledzenie zmian w definicji klasy lub obiektu ... 511
11.3.14. Definiowanie finalizatorów obiektów ... 515
11.4. Konkluzja ... 517

ROZDZIAŁ 12. Interfejsy graficzne dla Ruby ... 519
12.1. Ruby i Tk ... 520
12.1.1. Wprowadzenie ... 521
12.1.2. Prosta aplikacja okienkowa ... 522
12.1.3. Praca z przyciskami ... 524
12.1.4. Praca z polami tekstowymi ... 528
12.1.5. Praca z pozostałymi rodzajami kontrolek ... 532
12.1.6. Informacje dodatkowe ... 536
12.2. Ruby i GTK2 ... 537
12.2.1. Wprowadzenie ... 537
12.2.2. Prosta aplikacja okienkowa ... 538
12.2.3. Praca z przyciskami ... 540
12.2.4. Praca z polami tekstowymi ... 542
12.2.5. Praca z pozostałymi rodzajami kontrolek ... 545
12.2.6. Informacje dodatkowe ... 550
12.3. FXRuby (FOX) ... 553
12.3.1. Wprowadzenie ... 553
12.3.2. Prosta aplikacja okienkowa ... 555
12.3.3. Praca z przyciskami ... 556
12.3.4. Praca z polami tekstowymi ... 558
12.3.5. Praca z pozostałymi rodzajami kontrolek ... 560
12.3.6. Informacje dodatkowe ... 569
12.4. QtRuby ... 570
12.4.1. Wprowadzenie ... 570
12.4.2. Prosta aplikacja okienkowa ... 571
12.4.3. Praca z przyciskami ... 572
12.4.4. Praca z polami tekstowymi ... 574
12.4.5. Praca z pozostałymi rodzajami kontrolek ... 576
12.4.6. Informacje dodatkowe ... 581
12.5. Pozostałe zestawy narzędzi GUI ... 582
12.5.1. Ruby i środowisko X ... 582
12.5.2. Ruby i system wxWidgets ... 583
12.5.3. Apollo (Ruby i Delphi) ... 583
12.5.4. Ruby i interfejs Windows API ... 584
12.6. Konkluzja ... 584

ROZDZIAŁ 13. Wątki w języku Ruby 585
13.1. Tworzenie wątków i zarządzanie nimi 586
13.1.1. Tworzenie wątków 587
13.1.2. Uzyskiwanie dostępu do zmiennych lokalnych wątków 588
13.1.3. Sprawdzanie i modyfikowanie stanu wątku 590
13.1.4. Oczekiwanie na wątek potomny (i przechwytywanie zwracanej wartości) 593
13.1.5. Obsługa wyjątków 595
13.1.6. Stosowanie grup wątków 596
13.2. Synchronizacja wątków 597
13.2.1. Proste synchronizowanie wątków z wykorzystaniem sekcji krytycznych 599
13.2.2. Synchronizacja dostępu do zasobów (biblioteka mutex.rb) 600
13.2.3. Stosowanie predefiniowanych klas kolejek synchronizowanych 604
13.2.4. Stosowanie zmiennych warunkowych 605
13.2.5. Stosowanie pozostałych technik synchronizacji 607
13.2.6. Stosowanie limitów czasowych dla operacji 610
13.2.7. Oczekiwanie na zdarzenia 611
13.2.8. Kontynuacja przetwarzania w czasie wykonywania operacji wejścia-wyjścia 612
13.2.9. Implementacja iteratorów równoległych 613
13.2.10. Rekurencyjne, równoległe usuwanie plików i katalogów 615
13.3. Konkluzja 616

ROZDZIAŁ 14. Tworzenie skryptów i administracja systemem 617
14.1. Uruchamianie programów zewnętrznych 618
14.1.1. Stosowanie metod system i exec 618
14.1.2. Przechwytywanie danych wyjściowych wykonywanego polecenia 620
14.1.3. Operacje na procesach 621
14.1.4. Operacje na standardowym wejściu-wyjściu 624
14.2. Opcje i argumenty wiersza poleceń 624
14.2.1. Analiza składniowa opcji wiersza poleceń 625
14.2.2. Stała ARGF 627
14.2.3. Stała ARGV 628
14.3. Biblioteka Shell 629
14.3.1. Przekierowywanie wejścia-wyjścia za pomocą klasy Shell 629
14.3.2. Informacje dodatkowe o bibliotece shell.rb 631

14.4. Uzyskiwanie dostępu do zmiennych środowiskowych 632
14.4.1. Odczytywanie i ustawianie wartości zmiennych środowiskowych 632
14.4.2. Składowanie zmiennych środowiskowych w formie tablic lub tablic mieszających 633
14.4.3. Importowanie zmiennych środowiskowych do postaci zmiennych globalnych aplikacji 634
14.5. Wykonywanie skryptów w systemach Microsoft Windows 635
14.5.1. Stosowanie biblioteki Win32API 636
14.5.2. Stosowanie biblioteki Win32OLE 637
14.5.3. Stosowanie interfejsu ActiveScriptRuby 640
14.6. Wygodny instalator dla systemu Windows 641
14.7. Biblioteki, które warto znać 643
14.8. Praca z plikami, katalogami i drzewami 644
14.8.1. Kilka słów o filtrach tekstu 644
14.8.2. Kopiowanie drzewa katalogów (obejmującego dowiązania symetryczne) 645
14.8.3. Usuwanie plików według wieku i innych kryteriów 647
14.8.4. Określanie ilości wolnej przestrzeni na dysku 648
14.9. Rozmaite zadania realizowane za pomocą skryptów 648
14.9.1. Programy języka Ruby w formie pojedynczych plików 649
14.9.2. Kierowanie potoku do interpretera języka Ruby 650
14.9.3. Uzyskiwanie i ustawianie kodów wyjścia 651
14.9.4. Sprawdzanie, czy dany program pracuje w trybie interaktywnym 652
14.9.5. Określanie bieżącej platformy lub systemu operacyjnego 652
14.9.6. Stosowanie modułu Etc 653
14.10. Konkluzja 654

ROZDZIAŁ 15. Ruby i formaty danych 655

15.1. Analiza składniowa danych w formacie XML za pomocą biblioteki REXML 656
15.1.1. Analiza składniowa z wykorzystaniem struktury drzewa 658
15.1.2. Analiza składniowa danych w formie strumienia 659
15.1.3. Język XPath i inne 660
15.2. Praca z formatami RSS i Atom 661
15.2.1. Biblioteka standardowa rss 661
15.2.2. Biblioteka feedtools 664
15.3. Operowanie na obrazach za pośrednictwem biblioteki RMagick 666
15.3.1. Typowe operacje na obrazach 667
15.3.2. Przekształcenia i efekty specjalne 670
15.3.3. Interfejs API umożliwiający rysowanie 672

15.4. Tworzenie dokumentów PDF za pomocą biblioteki PDF::Writer ... 677
15.4.1. Podstawowe pojęcia i techniki ... 677
15.4.2. Dokument przykładowy ... 679
15.5. Konkluzja ... 687

ROZDZIAŁ 16. Testowanie i diagnozowanie oprogramowania ... 689
16.1. Testowanie aplikacji za pomocą biblioteki Test::Unit ... 690
16.2. Narzędzia ZenTest ... 695
16.3. Stosowanie debugera języka Ruby ... 698
16.4. Stosowanie narzędzia irb w roli debugera programów napisanych w Ruby ... 701
16.5. Ocena pokrycia kodu testami ... 703
16.6. Ocena wydajności ... 704
16.7. Stosowanie techniki pretty-printing dla obiektów ... 709
16.8. Konkluzja ... 711

ROZDZIAŁ 17. Pakowanie i dystrybucja kodu źródłowego ... 713
17.1. Stosowanie narzędzia RDoc ... 714
17.1.1. Stosowanie znaczników formatujących ... 715
17.1.2. Bardziej zaawansowane techniki formatowania ... 719
17.2. Instalacja i pakowanie ... 720
17.2.1. Biblioteka setup.rb ... 720
17.2.2. System RubyGems ... 723
17.3. Projekty RubyForge i RAA ... 724
17.4. Konkluzja ... 727

ROZDZIAŁ 18. Programowanie rozwiązań sieciowych ... 729
18.1. Serwery sieciowe ... 731
18.1.1. Prosty serwer — która godzina? ... 732
18.1.2. Implementacja serwera wielowątkowego ... 734
18.1.3. Studium przypadku: serwer szachowy pracujący w trybie równorzędnym ... 734
18.2. Aplikacje klienckie ... 743
18.2.1. Uzyskiwanie za pośrednictwem internetu prawdziwych liczb losowych ... 744
18.2.2. Nawiązywanie połączeń z oficjalnym serwerem czasu ... 747
18.2.3. Komunikacja z serwerem POP ... 748
18.2.4. Wysyłanie wiadomości poczty elektronicznej za pośrednictwem protokołu SMTP ... 750
18.2.5. Komunikacja z serwerem IMAP ... 753
18.2.6. Kodowanie i dekodowanie załączników ... 756
18.2.7. Studium przypadku: brama łącząca listę dyskusyjną z grupą dyskusyjną ... 758

18.2.8. Uzyskiwanie strony internetowej na podstawie adresu URL ... 763
18.2.9. Stosowanie biblioteki Open-URI ... 764
18.3. Konkluzja ... 765

ROZDZIAŁ 19. Ruby i aplikacje internetowe ... 767
19.1. Programowanie w języku Ruby aplikacji CGI ... 767
19.1.1. Wprowadzenie do biblioteki cgi.rb ... 769
19.1.2. Wyświetlanie i przetwarzanie formularzy ... 771
19.1.3. Praca ze znacznikami kontekstu klienta ... 772
19.1.4. Praca z sesjami użytkownika ... 773
19.2. Stosowanie technologii FastCGI ... 774
19.3. Framework Ruby on Rails ... 776
19.3.1. Podstawowe zasady i techniki programowania ... 777
19.3.2. Testowanie i diagnozowanie aplikacji budowanych na bazie frameworku Rails ... 779
19.3.3. Rozszerzenia zbioru klas podstawowych ... 780
19.3.4. Narzędzia i biblioteki pokrewne ... 781
19.4. Wytwarzanie aplikacji internetowych z wykorzystaniem zestawu narzędzi Nitro ... 782
19.4.1. Tworzenie prostych aplikacji na bazie zestawu narzędzi Nitro ... 783
19.4.2. Zestaw narzędzi Nitro i wzorzec projektowy MVC ... 785
19.4.3. Nitro i mechanizm Og ... 790
19.4.4. Realizacja typowych zadań budowy aplikacji internetowych z wykorzystaniem zestawu narzędzi Nitro ... 791
19.4.5. Informacje dodatkowe ... 795
19.5. Wprowadzenie do frameworku Wee ... 797
19.5.1. Prosty przykład ... 798
19.5.2. Wiązanie stanu z adresami URL ... 799
19.6. Wytwarzanie aplikacji internetowych z wykorzystaniem frameworku IOWA ... 801
19.6.1. Podstawowe cechy frameworku IOWA ... 801
19.6.2. Stosowanie szablonów w aplikacjach budowanych na bazie frameworku IOWA ... 804
19.6.3. Transfer sterowania pomiędzy komponentami ... 805
19.7. Ruby i serwery WWW ... 807
19.7.1. Stosowanie modułu mod_ruby ... 808
19.7.2. Stosowanie narzędzia erb ... 809
19.7.3. Stosowanie serwera WEBrick ... 812
19.7.4. Stosowanie serwera Mongrel ... 814
19.8. Konkluzja ... 817

ROZDZIAŁ 20. Implementacja aplikacji rozproszonych w Ruby 819
20.1. Wprowadzenie do biblioteki drb 820
20.2. Studium przypadku: symulacja systemu publikacji aktualnych notowań papierów wartościowych 823
20.3. Biblioteka Rinda: przestrzeń krotek języka Ruby 827
20.4. Wyszukiwanie usług za pomocą mechanizmów rozproszonych języka Ruby 832
20.5. Konkluzja 833

ROZDZIAŁ 21. Narzędzia wytwarzania oprogramowania w Ruby 835
21.1. Stosowanie systemu RubyGems 836
21.2. Narzędzie rake 838
21.3. Stosowanie narzędzia irb 843
21.4. Narzędzie ri 848
21.5. Edytory kodu 849
21.6. Zintegrowane środowiska wytwarzania 851
21.7. Konkluzja 852

ROZDZIAŁ 22. Społeczność programistów języka Ruby 855
22.1. Zasoby internetowe 855
22.2. Grupy i listy dyskusyjne 856
22.3. Blogi i czasopisma internetowe 857
22.4. Dokumenty RCR 857
22.5. Kanały IRC 858
22.6. Konferencje poświęcone programowaniu w Ruby 859
22.7. Lokalne grupy programistów Ruby 860
22.8. Konkluzja 860

Skorowidz 861

Rozdział 9.

Zaawansowane struktury danych

Graficzne odwzorowanie danych pobieranych z banków wszystkich komputerów świata. Niewyobrażalna złożoność… Linie światła sięgającego nieprzestrzeni umysłu, roje i konstelacje danych. Jak światła miasta, milknące w oddali.

— William Gibson

Istnieją oczywiście bardziej złożone i interesujące struktury danych niż tablice, tablice mieszające i pokrewne. Część spośród struktur danych, którymi zajmiemy się w niniejszym rozdziale, jest pośrednio lub bezpośrednio obsługiwana w języku Ruby; pozostałe będziemy musieli w większym lub mniejszym stopniu implementować samodzielnie. Na szczęście okazuje się, że język programowania Ruby znacznie upraszcza proces konstruowania niestandardowych struktur danych.

Jak się za chwilę okaże, zbiór matematyczny może być reprezentowany w formie tablic. Najnowsza wersja języka Ruby dodatkowo oferuje swoim programistom klasę `Set`, która doskonale sprawdza się w tej roli.

Stosy i kolejki należą do najbardziej popularnych struktur danych w świecie komputerów. Czytelnicy zainteresowani praktycznymi zastosowaniami tych struktur danych znajdą kilka przykładów w niniejszym rozdziale. Bardziej szczegółowe omówienie zagadnień związanych ze stosami i kolejkami można znaleźć w niezliczonych podręcznikach przeznaczonych dla studentów pierwszego roku informatyki.

Drzewa są szczególnie przydatne w procesach sortowania, przeszukiwania i zwykłego reprezentowania danych hierarchicznych. W tym rozdziale skoncentrujemy się przede wszystkim na drzewach binarnych, ale zajmiemy się też innymi strukturami tego typu.

Bardziej ogólną formą drzewa jest **graf** (ang. *graph*). Graf jest po prostu kolekcją węzłów połączonych łukami, które mogą mieć przypisane wagi i kierunki. Grafy okazują się szczególnie przydatne w takich obszarach badań jak sieci komputerowe czy inżynieria wiedzy.

Ponieważ jednak najprostszym zagadnieniem są zbiory, właśnie nimi zajmiemy się w pierwszej kolejności.

9.1. PRACA ZE ZBIORAMI

W poprzednim rozdziale mieliśmy okazję się przekonać, jak pewne metody klasy `Array` umożliwiają nam stosowanie jej obiektów w roli możliwej do przyjęcia reprezentacji zbiorów. Nieco większe możliwości i wygodę w tym obszarze oferuje klasa `Set`, która ukrywa przed programistą część szczegółów implementacyjnych.

Aby mieć dostęp do rozwiązań zaimplementowany w klasie `Set`, wystarczy użyć prostego wyrażenia `require`:

```
require 'set'
```

W ten sposób dodatkowo rozbudowujemy moduł `Enumerable` o metodę `to_set`, która umożliwia konwersję na zbiór dowolnych obiektów reprezentujących wyliczeniowe struktury danych.

Tworzenie nowych zbiorów jest bardzo proste. Okazuje się, że w przypadku zbiorów metoda `[]` działa dokładnie tak samo jak w przypadku tablic mieszających. Metoda `new` może otrzymywać na wejściu opcjonalny obiekt wyliczeniowy i opcjonalny blok kodu. Jeśli zdecydujemy się na użycie bloku, przekazany kod zostanie wykorzystany w roli swoistego preprocesora przetwarzającego daną listę (podobnie jak operacja `map`):

```
s1 = Set[3,4,5]                  # czyli {3,4,5} w notacji matematycznej
arr = [3,4,5]
s2 = Set.new(arr)                # jw.
s3 = Set.new(arr) {|x| x.to_s }  # zbiór łańcuchów (nie liczb)
```

9.1.1. PROSTE OPERACJE NA ZBIORACH

Do wyznaczania sumy zbiorów służy metoda `union` (dla metody `union` zdefiniowano dwa aliasy: `|` oraz `+`):

```
x = Set[1,2,3]
y = Set[3,4,5]
```

```
a = x.union(y)     # Set[1,2,3,4,5]
b = x | y          # jw.
c = x + y          # jw.
```

Iloczyn (część wspólną) dwóch zbiorów możemy wyznaczać za pomocą metody `intersetion` (lub jej aliasu &):

```
x = Set[1,2,3]
y = Set[3,4,5]

a = x.intersection(y)     # Set[3]
b = x & y                 # jw.
```

Dwuargumentowy operator – reprezentuje operację różnicy zbiorów (o czym wspominaliśmy już przy okazji omawiania tablic w punkcie 8.1.9 zatytułowanym „Stosowanie tablic w roli zbiorów matematycznych"):

```
diff = Set[1,2,3] - Set[3,4,5]     # Set[1,2]
```

Podobnie jak w przypadku tablic, przynależność do zbioru możemy sprawdzać za pomocą metod `member?` i `include?`. Warto pamiętać, że kolejność operandów jest odwrotna niż ta, którą znamy z lekcji matematyki:

```
Set[1,2,3].include?(2)     # true
Set[1,2,3].include?(4)     # false
Set[1,2,3].member?(4)      # false
```

Za pomocą metody `empty?` możemy (podobnie jak w przypadku tabel) sprawdzić, czy mamy do czynienia ze zbiorem pustym. Metoda `clear` usuwa wszystkie elementy zbioru niezależnie od jego bieżącej zawartości:

```
s = Set[1,2,3,4,5,6]
s.empty?               # false
s.clear
s.empty?               # true
```

Klasa `Set` oferuje też możliwość określania relacji łączących dwa zbiory — za pomocą odpowiednich metod możemy sprawdzać, czy zbiór reprezentowany przez obiekt docelowy jest podzbiorem innego zbioru, czy jest jego podzbiorem właściwym lub czy jest jego nadzbiorem:

```
x = Set[3,4,5]
y = Set[3,4]

x.subset?(y)          # false
y.subset?(x)          # true
y.proper_subset?(x)   # true
x.subset?(x)          # true
x.proper_subset?(x)   # false
x.superset?(y)        # true
```

Metoda `add` (alias `<<`) dodaje pojedynczy element do wskazanego zbioru i zwraca zmodyfikowany zbiór; metoda `add?` zwraca wartość `nil`, jeśli wskazany zbiór zawiera już dany element. Za pomocą metody `merge` możemy jednocześnie dodawać wiele elementów. Wszystkie wymienione metody mogą oczywiście modyfikować obiekt docelowy (reprezentujący zbiór). Metoda `replace` działa na zbiorach dokładnie tak jak w przypadku łańcuchów i tablic.

I wreszcie operator == służy do weryfikacji równości dwóch zbiorów:

```
Set[3,4,5] == Set[5,4,3]      # true
```

9.1.2. ZAAWANSOWANE OPERACJE NA ZBIORACH

Oczywiście mamy też możliwość iteracyjnego przeszukiwania elementów zbioru, jednak (podobnie jak w przypadku tablic mieszających) nie należy oczekiwać określonego porządku, ponieważ zbiory z natury rzeczy są strukturami nieuporządkowanymi, a język Ruby nie gwarantuje powtarzalności sekwencji ich elementów. (Mimo że w kolejnych operacjach iteracyjnego przeszukiwania możemy otrzymywać elementy zbioru w różnej kolejności, wykorzystywanie tego faktu do budowy wiarygodnego generatora sekwencji losowych byłoby naiwnością).

```
s = Set[1,2,3,4,5]
s.each {|x| puts x; break }      # Dane wynikowe: 5
```

Metoda `classify` jest odpowiednikiem metody `partition` (właśnie metoda `classify` była naszą inspiracją podczas prac nad identycznie nazwaną funkcją w punkcie 8.3.3 zatytułowanym „Metoda partition"):

```
files = Set.new(Dir["*"])
hash = files.classify do |f|
  if File.size(f) <= 10_000
    :small
  elsif File.size(f) <= 10_000_000
    :medium
  else
    :large
  end
end

big_files = hash[:large]      # Zmienna big_files jest obiektem klasy Set.
```

Podobnie działa metoda `divide`, która do określania przynależności zbiorów do poszczególnych grup wykorzystuje przekazany blok kodu, po czym zwraca wynik w postaci zbioru zbiorów.

Jeśli blok wejściowy obejmuje tylko jeden operand, wywołania wykonywane przez metodę `divide` będą miały następującą postać: `block.call(a) == block.call(b)`. W ten sposób metoda `divide` określa, czy elementy a i b należą do tego samego podzbioru. Jeśli przekażemy blok obejmujący dwa operandy, metoda `divide` będzie

wykonywała wywołania `block.call(a,b)` celem określenia, czy te dwa elementy należą do tego samego zbioru.

Przykładowo, poniższy blok kodu (obejmujący jeden operand) dzieli zbiór wejściowy na dwa zbiory wynikowe, z których jeden zawiera liczby parzyste, drugi zawiera liczby nieparzyste:

```
require 'set'
numbers = Set[1,2,3,4,5,6,7,8,9,0]
set = numbers.divide{|i| i % 2}
p set # #<Set: {#<Set: {5, 1, 7, 3, 9}>, #<Set: {0, 6, 2, 8, 4}>}>
```

Poniżej przedstawiono jeszcze jeden ciekawy przykład. Liczby bliźniacze to takie liczby pierwsze, których różnica wynosi 2 (czyli np. 11 i 13); pozostałe liczby pierwsze (np. 23) muszą się różnić od najbliższych liczb pierwszych przynajmniej o 3. Poniższy fragment kodu dokonuje podziału na te dwie grupy i umieszcza sekwencje bliźniaczych liczb pierwszych w odrębnych podzbiorach. W prezentowanym przykładzie wykorzystano blok obejmujący dwa operandy:

```
primes = Set[2, 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 31]
set = primes.divide{|i,j| (i-j).abs == 2}
# Zmienna set zawiera teraz zbiór: #<Set: {#<Set: {23}>, #<Set: {11, 13}>,
#                    #<Set: {17, 19}>,    #<Set: {5, 7, 3}>,
#                    #<Set: {2}>, #<Set: {29, 31}>}>
# Krótszy zapis: {{23},{11,13},{17,19},{5,7,3},{2},{29,31}}
```

Prezentowana metoda jest trudna w interpretacji, a jej wywołania mogą być błędnie interpretowane. Sam wolę stosować metodę `classify`, która jest dużo bardziej intuicyjna.

Warto pamiętać, że klasa `Set` nie we wszystkich przypadkach nakłada na nas obowiązek stosowania wyłącznie parametrów lub operandów reprezentujących zbiory. (Czytelnicy, którym analizowane mechanizmy wydają się niejasne, powinni wrócić do omówienia techniki ***duck typing*** w rozdziale 1.). Praktyka pokazuje, że większość spośród prezentowanych metod może otrzymywać na wejściu (w formie operandów) **dowolne obiekty reprezentujące struktury wyliczeniowe**. Taka możliwość niewątpliwie zwiększa elastyczność omawianych rozwiązań.

Na zbiorach można wykonywać też inne przydatne operacje (w tym wszystkie metody modułu `Enumerable`). Ponieważ nie zdecydowaliśmy się na analizę takich operacji jak `flatten`, Czytelnicy zainteresowani szczegółowym omówieniem tej i innych metod powinni szukać odpowiednich materiałów na witrynie *http://ruby-doc.org/*.

9.2. PRACA ZE STOSAMI I KOLEJKAMI

Stosy i kolejki to dwie pierwsze struktury danych (spośród tych, którymi się zajmiemy), których obsługa nie została zaimplementowana w formie mechanizmów wbudowanych języka Ruby. Oznacza to, że programiści tego języka nie mają do dyspozycji klas

`Stack` ani `Queue` podobnych do klas `Array` czy `Hash` (z wyjątkiem klasy `Queue` biblioteki *thread.rb*, którą omówimy w dalszej części tego podrozdziału).

Mimo to język Ruby oferuje swoim programistom pewne rozwiązania umożliwiające implementację struktur stosu i kolejek. Okazuje się, że klasa `Array` implementuje całą funkcjonalność niezbędną do przetwarzania tablic w sposób właściwy dla stosów i kolejek. Odpowiednie rozwiązania przeanalizujemy w dalszej części tego podrozdziału.

Stos (ang. *stack*) jest strukturą LIFO (od ang. *last-in first-out*; ostatni na wejściu, pierwszy na wyjściu). Tradycyjnym przykładem ilustrującym działanie stosu są talerze układane jeden na drugim — talerz położony na stosie jako ostatni jest też jako pierwszy zdejmowany z tego stosu.

Zbiór operacji, które można wykonywać na zbiorach, jest dość ograniczony. Do podstawowych działań należy **kładzenie elementów na stosie** (ang. *push*) i **zdejmowanie elementów ze stosu** (ang. *pop*). Wiele implementacji dodatkowo oferuje operacje umożliwiające wykrywanie stosu pustego oraz uzyskiwanie dostępu do elementu na szczycie stosu bez jego zdejmowania (usuwania z przetwarzanej struktury). Żadna implementacja stosu nie oferuje mechanizmów, za pośrednictwem których moglibyśmy uzyskiwać dostęp do elementów składowanych poniżej szczytu stosu (w jego środku).

Wielu Czytelników zapewne zadaje sobie pytanie: „Jak tablica może implementować stos, skoro dostęp do każdego z jej elementów można uzyskiwać w dowolnym momencie?". Odpowiedź jest bardzo prosta — stos jest implementowany na wyższym poziomie abstrakcji niż tablica i jako taki pozostaje stosem, dopóki jest odpowiednio traktowany przez programistę. Oznacza to, że w chwili uzyskania dostępu do elementu składowanego poniżej szczytu stosu, przetwarzana struktura faktycznie przestaje być stosem.

Oczywiście możemy bez trudu zdefiniować klasę `Stack` reprezentującą strukturę danych, której elementy będą udostępniane wyłącznie według reguł obowiązujących stosy. W dalszej części tego podrozdziału przeanalizujemy sposób realizacji tego zadania.

Warto pamiętać, że wiele algorytmów operujących na stosach wykorzystuje dobrze przemyślane, eleganckie mechanizmy rekurencyjne. Wystarczy poświęcić dosłownie chwilę, by zrozumieć, dlaczego właśnie stos wprost idealnie nadaje się do tego rodzaju zastosowań. Każde kolejne wywołanie funkcji lub metody powoduje umieszczenie nowych danych na stosie systemowym, które są z tego stosu zdejmowane po zwróceniu sterowania do funkcji lub metody wywołującej. Oznacza to, że algorytm rekurencyjny faktycznie zastępuje stos zdefiniowany wprost przez użytkownika niejawnym (ukrytym) stosem systemowym. Który z tych stosów jest lepszy? Wszystko zależy od wymaganej dostępności danych, efektywności i kilku innych czynników.

Kolejka (ang. *queue*) jest strukturą FIFO (od ang. *first-in first-out*; pierwszy na wejściu, pierwszy na wyjściu). Bodaj najprostszą analogią, jaką można wskazać w codziennym życiu, jest przykład kolejki do kasy kinowej. Nowi widzowie, którzy dopiero weszli do kina, z natury rzeczy ustawiają się na końcu kolejki, a kasa obsługuje w pierwszej kolejności tych widzów, którzy oczekują w kolejce najdłużej. W większości obszarów programowania kolejki są wykorzystywane rzadziej niż stosy.

Kolejki okazują się szczególnie przydatne w środowiskach czasu rzeczywistego, gdzie elementy danych są przetwarzane natychmiast po ich dostarczeniu do systemu. Z kolejek często korzystają programiści implementujący mechanizmy typu producent-konsument (szczególnie w środowiskach wielowątkowych lub wielozadaniowych). Dobrym przykładem takiego zastosowania tej struktury jest kolejka zadań drukowania — kolejne zadania są dodawane na koniec kolejki i oczekują na realizację do chwili wykonania wcześniejszych zadań.

Do dwóch tradycyjnie (zgodnie z literaturą) najważniejszych operacji na kolejkach należy **ustawianie w kolejce** (ang. *enqueue*) i **odłączanie od kolejki** (ang. *dequeue*). Metody egzemplarzy zdefiniowane w klasie `Array`, które odpowiadają za realizację tych zadań, nazwano odpowiednio `unpush` i `shift`.

Warto pamiętać, że inna metoda klasy `Array`, nazwana `unshift`, może być wykorzystywana wraz ze wspomnianą metodę `shift` do implementacji stosu (nie kolejki), ponieważ metoda `unshift` dodaje element na tym samym końcu struktury danych, z którego metoda `shift` usuwa element. Stosując rozmaite kombinacje tych metod, możemy implementować zarówno stosy, jak i kolejki, jednak nie będziemy analizowali wszystkich możliwych rozwiązań.

Na tym możemy zakończyć nasze wprowadzenie w świat stosów i kolejek. W kolejnych punktach tego podrozdziału przeanalizujemy kilka praktycznych przykładów.

9.2.1. IMPLEMENTACJA STOSU WYMUSZAJĄCEGO WŁAŚCIWY DOSTĘP DO DANYCH

Wspominaliśmy już, że zajmiemy się problemem implementacji stosu w sposób uniemożliwiający uzyskiwanie dostępu do niewłaściwych elementów (spoza szczytu tej struktury). Odpowiednią klasę zaimplementujemy w tym punkcie. Poniżej przedstawiono prostą klasę wykorzystującą tablicę wewnętrzną i zarządzającą dostępem do jej elementów. (Prezentowane zadanie można zrealizować także w inny sposób — stosując np. technikę delegacji — jednak poniższe rozwiązanie jest dużo prostsze i zdaje egzamin w praktyce).

```
class Stack

  def initialize
    @store = []
  end
```

```
  def push(x)
    @store.push x
  end

  def pop
    @store.pop
  end

  def peek
    @store.last
  end

  def empty?
    @store.empty?
  end

end
```

W klasie `Stack` zaimplementowaliśmy jedną dodatkową operację, której nie zdefiniowano dla tablic. Działanie metody `peek` sprowadza się do odczytania i zwrócenia elementu ze szczytu stosu bez jego usuwania z tej struktury.

W niektórych spośród przykładów prezentowanych w dalszej części tego podrozdziału będziemy zakładali, że klasa `Stack` została zdefiniowana.

9.2.2. WYKRYWANIE NIEZBILANSOWANYCH ZNAKÓW INTERPUNKCYJNYCH W WYRAŻENIACH

Poprawność wyrażeń obejmujących grupy podwyrażeń (otaczane nawiasami okrągłymi, klamrowymi i ostrymi) można sprawdzać z wykorzystaniem stosu. Dla każdego kolejnego poziomu zagnieżdżania wyrażeń rozmiar stosu jest zwiększany o jeden element (poziom) — kiedy odnajdujemy odpowiedni symbol zamykający, możemy zdjąć ze stosu odpowiedni symbol otwierający. Jeśli wykryjemy symbol (nawias) zamykający, który nie pasuje do symbolu otwierającego reprezentowanego na szczycie stosu, lub jeśli po przetworzeniu całego tekstu okaże się, że stos nie jest pusty, możemy być pewni, że format badanego wyrażenia jest nieprawidłowy.

```
def paren_match(str)
  stack = Stack.new
  lsym = "{[(<"
  rsym = "}])>"
  str.each_byte do |byte|
    sym = byte.chr
    if lsym.include? sym
      stack.push(sym)
    elsif rsym.include? sym
      top = stack.peek
      if lsym.index(top) != rsym.index(sym)
        return false
```

```
      else
        stack.pop
      end
      # Ignorujemy znaki, które nie należą do żadnej grupy...
    end
  end
  # Upewniamy się, że dany stos jest pusty...
  return stack.empty?
end

str1 = "(((a+b))*((c-d)-(e*f))"
str2 = "[[(a-(b-c))], [[x,y]]]"

paren_match str1          # false
paren_match str2          # true
```

Zagnieżdżony charakter wyrażeń powoduje, że problem weryfikacji ich poprawności wprost idealnie nadaje się do rozwiązania z użyciem stosu. Bardziej skomplikowanym problemem byłoby wykrywanie niezbilansowanych znaczników w kodzie HTML i XML. W takim przypadku pojedyncze tokeny składałyby się z wielu znaków (nie — jak w powyższym przykładzie — z samych nawiasów), jednak struktura i logika samego rozwiązania pozostałyby identyczne. Innym ciekawym przykładem problemu, którego rozwiązanie z reguły wymaga użycia stosu, jest konwersja wyrażeń w notacji infiksowej (wzrostkowej) na wyrażenia w notacji postfiksowej (przyrostkowej) i odwrotnie, przetwarzanie wyrażeń w notacji postfiksowej (realizowane przez wiele interpreterów, w tym wirtualną maszynę Javy) oraz niemal wszystkie problemy rozwiązywane za pomocą algorytmów rekurencyjnych. W kolejnym punkcie dokonamy krótkiej analizy relacji łączącej stosy z mechanizmami rekurencyjnymi.

9.2.3. STOSY I REKURENCJA

Nasze rozważania poświęcone relacji izomorfizmu łączącej algorytmy wykorzystujące stos z algorytmami rekurencyjnymi zilustrujemy przykładem klasycznego problemu wież Hanoi.

Legenda głosi, że gdzieś na Dalekim Wschodzie istnieje starożytna świątynia, w której mnisi w skupieniu próbują rozwiązać problem przenoszenia dysków pomiędzy trzema palami według określonych reguł ograniczających wykonywane ruchy. Pierwszy stos (wieża) składa się z 64 dysków — kiedy wszystkie te dyski uda się przenieść na trzeci stos, zgodnie z przytoczoną legendą nastąpi koniec świata.

Wielu ludzi stara się za wszelką cenę rozwiązywać podobne problemy i wyjaśniać związane z nimi tajemnice. Wygląda na to, że w rzeczywistości opisywany problem został wymyślony dopiero w roku 1883 przez francuskiego matematyka Edouarda Lucasa, który nigdy nie zajmował się kulturą Dalekiego Wschodu. Co więcej, sam Lucas nazwał tę zagadkę problemem „wieży Hanoi" (w liczbie pojedynczej).

Jeśli więc pierwsze zdania tego punktu wprawiły Czytelnika w przerażenie, uspokajam — mityczni mnisi najprawdopodobniej nie doprowadzą do końca świata. Warto przy tej okazji wspomnieć, że przekładanie 64 dysków wymagałoby od nich wykonania 2^{64}–1 ruchów. Wystarczy kilka minut z dobrym kalkulatorem, by stwierdzić, że rozwiązanie tego problemu zajęłoby mitycznym mnichom kilka milionów lat.

Wróćmy teraz do reguł naszej gry. (Przypomnimy je, mimo że niemal wszyscy studenci pierwszego roku informatyki na całym świeci powinni je doskonale znać). Na początku dysponujemy palem, na który ułożono stos złożony z określonej liczby dysków — od tej chwili będziemy go nazywać **palem źródłowym**. Naszym zadaniem jest przeniesienie wszystkich tych dysków na **pal docelowy** z wykorzystaniem trzeciego **pala zewnętrznego**, który służy nam wyłącznie do tymczasowego przechowywania dysków. Problem w tym, że dyski możemy przenosić pojedynczo i nigdy większy dysk nie może się znaleźć ponad mniejszym.

W poniższym fragmencie kodu źródłowego rozwiązaliśmy ten problem, wykorzystując strukturę stosu. Zdecydowaliśmy się przenieść tylko 3 dyski, ponieważ przenoszenie 64 dysków zajęłoby przeciętnemu komputerowi mnóstwo czasu:

```
def towers(list)
  while !list.empty?
    n, src, dst, aux = list.pop
    if n == 1
      puts "Przenosimy dysk z pala #{src} na pal #{dst}"
    else
      list.push [n-1, aux, dst, src]
      list.push [1, src, dst, aux]
      list.push [n-1, src, aux, dst]
    end
  end
end


list = []
list.push([3, "a", "c", "b"])

towers(list)
```

Poniżej przedstawiono dane wyjściowe wyświetlone przez nasz algorytm:

```
Przenosimy dysk z pala a na pal c
Przenosimy dysk z pala a na pal b
Przenosimy dysk z pala c na pal b
Przenosimy dysk z pala a na pal c
Przenosimy dysk z pala b na pal a
Przenosimy dysk z pala b na pal c
Przenosimy dysk z pala a na pal c
```

Klasycznym rozwiązaniem tego problemu jest oczywiście algorytm rekurencyjny. Jak już wspominaliśmy, bliska relacja łącząca oba algorytmy jest o tyle naturalna, że każdy algorytm rekurencyjny i tak wymaga niejawnego składowania wyników pośrednich na stosie systemowym:

```
def towers(n, src, dst, aux)
  if n==1
    puts "Przenosimy dysk z pala #{src} na pal #{dst}"
  else
    towers(n-1, src, aux, dst)
    towers(1, src, dst, aux)
    towers(n-1, aux, dst, src)
  end
end

towers(3, "a", "c", "b")
```

Okazuje się, że przedstawiony powyżej algorytm rekurencyjny wyświetli dokładnie te same dane wynikowe. Co ciekawe, nie mogliśmy się powstrzymać i porównaliśmy czasy wykonywania obu metod — niech to będzie naszą tajemnicą, że wersja rekurencyjna okazała się blisko dwukrotnie szybsza.

9.2.4. IMPLEMENTACJA KOLEJKI WYMUSZAJĄCEJ WŁAŚCIWY DOSTĘP DO DANYCH

W niniejszym punkcie zdefiniujemy wyspecjalizowaną klasę kolejki (nazwaną `Queue`) w sposób bardzo przypominający ten, który zastosowaliśmy w przypadku klasy `Stack`. Jeśli chcemy się zabezpieczyć przed niewłaściwym dostępem do elementów naszej struktury danych, koniecznie powinniśmy zdefiniować podobną klasę:

```
class Queue

  def initialize
    @store = []
  end

  def enqueue(x)
    @store << x
  end

  def dequeue
    @store.shift
  end

  def peek
    @store.first
  end
```

```
    def length
      @store.length
    end

    def empty?
      @store.empty?
    end

  end
```

Warto przy tej okazji wspomnieć, że biblioteka *thread.rb* zawiera klasę `Queue`, która doskonale się sprawdza w środowisku wielowątkowym. Co więcej, istnieje też nieco zmodyfikowana odmiana tej metody nazwana `SizedQueue`.

Wspomniane klasy definiują metody nazwane `enq` i `deq`, czyli odpowiedniki naszych metod `enqueue` i `dequeue`. Co ciekawe, metody `Queue` i `SizedQueue` biblioteki *thread.rb* definiują dla tych operacji aliasy `push` i `pop`, co jest o tyle niezrozumiałe, że w przeciwieństwie do stosu kolejka jest strukturą danych FIFO (nie LIFO).

Klasa `Queue` biblioteki *thread.rb* oczywiście gwarantuje bezpieczeństwo przetwarzania wielowątkowego, co dla wielu programistów może być istotne. Jeśli okaże się, że potrzebujemy klasy `Stack` oferującej podobne możliwości, w pierwszej kolejności powinniśmy zmodyfikować niezbędne mechanizmy istniejącej klasy `Queue` (taka zmiana nie powinna nam zająć zbyt wiele czasu i raczej nie sprawi nam kłopotu).

W pierwszym wydaniu tej książki przedstawiono dość długi przykład praktycznego wykorzystania struktury danych kolejki. Podobnie jak w przypadku części przykładów ilustrujących zastosowania stosów w tym wydaniu zrezygnowaliśmy z jego prezentacji z uwagi na brak miejsca.

9.3. PRACA Z DRZEWAMI

> *Wątpię, bym kiedy mógł opiewać*
> *wiersz, co dorówna pięknu drzewa.*
>
> — Trees, *[Alfred] Joyce Kilmer*

W świecie komputerów drzewa z pewnością należą do grupy stosunkowo intuicyjnych struktur danych (mimo że z reguły rysuje się je w taki sposób, że korzeń znajduje się na samej górze, a liście na dole). Wynika to z faktu, że w życiu codziennym mamy do czynienia z bardzo wieloma rodzajami danych hierarchicznych. Do najbardziej popularnych struktur tego typu należą drzewa genealogiczne, schematy organizacyjne przedsiębiorstw oraz struktury katalogów na dyskach twardych.

Terminologia związana z drzewami jest dość bogata, ale jej zrozumienie nie powinno nam sprawić najmniejszych problemów. Elementy drzew nazywamy **węzłami** (ang.

nodes); pierwszy, najwyższy węzeł nazywamy **korzeniem** (ang. *root*). Węzeł może mieć **potomków** (ang. *descendants*); o bezpośrednich potomkach mówimy, że są **dziećmi** (ang. *children*) danego węzła. Podobnie węzeł może mieć jednego **rodzica** (ang. *parent*) i wielu pośrednich **przodków** (ang. *ancestors*). Węzeł, dla którego nie istnieją węzły potomne, nazywamy **liściem** (ang. *leaf*). Poddrzewo drzewa składa się z wybranego węzła i wszystkich jego węzłów potomnych. Przeszukiwanie drzewa bywa określane mianem jego **trawersowania** (ang. *traversing*).

W dalszej części tego podrozdziału skoncentrujemy się przede wszystkim na drzewach binarnych, chociaż w praktyce dla pojedynczego węzła może istnieć dowolna liczba bezpośrednich potomków. Przeanalizujemy sposoby tworzenia, wypełniania i przeszukiwania drzew, po czym przyjrzymy się kilku praktycznym zadaniom, których realizacja jest prostsza dzięki tej ciekawej strukturze danych.

Czytelnicy dowiedzą się, że w wielu językach programowania (w tym w języku C i w Pascalu) drzewa są implementowane za pomocą prawdziwych wskaźników do adresów pamięciowych. Z drugiej strony, w wielu współczesnych językach (w tym w języku Ruby i w Javie) w ogóle nie musimy stosować wskaźników — referencje do obiektów sprawdzają się równie dobrze lub nawet lepiej.

9.3.1. IMPLEMENTACJA DRZEWA BINARNEGO

Strukturę drzewa binarnego można zaimplementować w języku Ruby na wiele sposobów. Możemy na przykład użyć standardowej tablicy do składowania elementów drzewa. W niniejszym punkcie zastosujemy bardziej tradycyjne podejście, które pod wieloma względami przypomina rozwiązanie stosowane przez programistów języka C (z tą różnicą, że wskaźniki zastąpimy referencjami do obiektów).

Czego potrzebujemy do jednoznacznego opisywania drzewa binarnego? Każdy węzeł wymaga oczywiście atrybutu reprezentującego składowane w nim dane. Każdy węzeł dodatkowo musi obejmować parę atrybutów wskazujących na lewe i prawe poddrzewo znajdujące się poniżej tego węzła.

Musimy też znaleźć sposób wstawiania nowych elementów do drzewa binarnego i efektywnego uzyskiwania dostępu do informacji reprezentowanych przez to drzewo. Realizacja tych zadań będzie wymagała implementacji dwóch wyspecjalizowanych metod.

Pierwsze drzewo, które przeanalizujemy, będzie implementowało te dwie metody w dość niekonwencjonalny sposób. Klasę `Tree` będziemy następnie rozwijali w kolejnych przykładach (prezentowanych w dalszych punktach tego podrozdziału).

Drzewo w pewnym sensie jest definiowane przez algorytm wstawiania nowych elementów i sposób przeszukiwania istniejących węzłów. W naszym pierwszym przykładzie (przedstawionym w listingu 9.1) zdefiniowano metodę `insert` wstawiającą elementy techniką **wszerz** (ang. *breadth-first*), czyli od góry do dołu i od lewej do

prawej strony. Takie rozwiązanie gwarantuje nam możliwie niewielki wzrost głębokości drzewa i utrzymywanie tej struktury w stanie zrównoważonym. Klasę `Tree` uzupełniono o metodę `traverse`, która przeszukuje iteracyjnie węzły drzewa (także wszerz).

LISTING 9.1. Wstawianie elementów i przeszukiwanie węzłów drzewa wszerz

```
class Tree

attr_accessor :left
attr_accessor :right
attr_accessor :data

def initialize(x=nil)
  @left = nil
  @right = nil
  @data = x
end

def insert(x)
  list = []
  if @data == nil
    @data = x
  elsif @left == nil
    @left = Tree.new(x)
  elsif @right == nil
    @right = Tree.new(x)
  else
    list << @left
    list << @right
    loop do
      node = list.shift
      if node.left == nil
        node.insert(x)
        break
      else
        list << node.left
      end
      if node.right == nil
        node.insert(x)
        break
      else
        list << node.right
      end
    end
  end
end

def traverse()
  list = []
```

```
  yield @data
  list << @left if @left != nil
  list << @right if @right != nil
  loop do
    break if list.empty?
    node = list.shift
    yield node.data
    list << node.left if node.left != nil
    list << node.right if node.right != nil
  enä
end

end


items = [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]

tree = Tree.new

items.each {|x| tree.insert(x)}

tree.traverse {|x| print "#{x} "}
print "\n"

# Wyświetli "1 2 3 4 5 6 7 ".
```

Prezentowany rodzaj drzewa (definiowany przez algorytmy wstawiania i przeszukiwania węzłów) nie jest szczególnie interesujący. Przedstawiona klasa `Tree` może jednak stanowić cenne wprowadzenie w świat bardziej zaawansowanych struktur drzewiastych.

9.3.2. SORTOWANIE DANYCH Z WYKORZYSTANIEM DRZEWA BINARNEGO

Drzewo binarne doskonale nadaje się do sortowania przypadkowych danych. (W przypadku danych już posortowanych drzewo binarne nie różni się od listy jednokierunkowej). Źródłem niezwykłej efektywności drzewa binarnego jest fakt, że każde porównanie eliminuje połowę pozostałych możliwości w zakresie wyboru właściwego miejsca dla nowego węzła.

Mimo że znajomość tego rozwiązania wśród dzisiejszych informatyków jest dość powszechna, zdecydowałem się przedstawić implementację tego algorytmu napisaną w języku Ruby. Kod zawarty w listingu 9.2 zbudowano na bazie poprzedniego przykładu.

LISTING 9.2. Sortowanie danych z wykorzystaniem drzewa binarnego

```
class Tree

  # Zakładamy, że dysponujemy definicją
  # z poprzedniego przykładu...

  def insert(x)
    if @data == nil
      @data = x
    elsif x <= @data
      if @left == nil
        @left = Tree.new x
      else
        @left.insert x
      end
    else
      if @right == nil
        @right = Tree.new x
      else
        @right.insert x
      end
    end
  end

  def inorder()
    @left.inorder {|y| yield y} if @left != nil
    yield @data
    @right.inorder {|y| yield y} if @right != nil
  end

  def preorder()
    yield @data
    @left.preorder {|y| yield y} if @left != nil
    @right.preorder {|y| yield y} if @right != nil
  end

  def postorder()
    @left.postorder {|y| yield y} if @left != nil
    @right.postorder {|y| yield y} if @right != nil
    yield @data
  end
end

items = [50, 20, 80, 10, 30, 70, 90, 5, 14,
         28, 41, 66, 75, 88, 96]

tree = Tree.new

items.each {|x| tree.insert(x)}
```

```
tree.inorder {|x| print x, " "}
print "\n"
tree.preorder {|x| print x, " "}
print "\n"
tree.postorder {|x| print x, " "}
print "\n"

# Dane wyjściowe:
# 5 10 14 20 28 30 41 50 66 70 75 80 88 90 96
# 50 20 10 5 14 30 28 41 80 70 66 75 90 88 96
# 5 14 10 28 41 30 20 66 75 70 88 96 90 80 50   print "\n"
```

9.3.3. STOSOWANIE DRZEWA BINARNEGO W ROLI TABLICY WYSZUKIWANIA

Przypuśćmy, że dysponujemy posortowanym drzewem. Posortowane struktury drzewiaste tradycyjnie sprawdzają się w roli tablic wyszukiwania; przykładowo, odnalezienie określonego węzła w posortowanym drzewie zrównoważonym reprezentującym milion elementów wymaga (w najgorszym przypadku) zaledwie dwudziestu operacji porównania (głębokość takiego drzewa jest równa logarytmowi o podstawie równej 2 z liczby węzłów). Aby prezentowane rozwiązanie w jak największym stopniu ilustrowało rzeczywiste zastosowania, zakładamy, że dane składowane w poszczególnych węzłach nie mają postaci pojedynczych wartości, tylko kluczy wskazujących na powiązane ze sobą dane.

W większości (jeśli nie we wszystkich sytuacjach) tablice mieszające lub tabele zewnętrznych baz danych lepiej sprawdzają się w tej roli. Mimo to warto przeanalizować przedstawiony poniżej przykład kodu źródłowego:

```
class Tree

  # Zakładamy, że dysponujemy definicjami
  # z wcześniejszych przykładów...

  def search(x)
    if self.data == x
      return self
    elsif x < self.data
      return left ? left.search(x) : nil
    else
      return right ? right.search(x) : nil
    end
  end

end

keys = [50, 20, 80, 10, 30, 70, 90, 5, 14,
        28, 41, 66, 75, 88, 96]
```

```
tree = Tree.new

keys.each {|x| tree.insert(x)}

s1 = tree.search(75)    # Zwraca referencję do węzła zawierającego
                        # wartość 75…

s2 = tree.search(100)   # Zwraca wartość nil (żądanego węzła nie odnaleziono).
```

9.3.4. KONWERSJA DRZEWA NA ŁAŃCUCH LUB TABLICĘ

Te same zabiegi, które umożliwiają efektywne przeszukiwanie drzewa, możemy z powodzeniem wykorzystywać do konwertowania tego rodzaju struktur na łańcuchy i tablice. Tym razem przeszukujemy drzewo w porządku **inorder**, chociaż równie dobrze moglibyśmy zastosować inną technikę:

```
class Tree

  # Zakładamy, że dysponujemy definicjami
  # z wcześniejszych przykładów…

  def to_s
    "[" +
    if left then left.to_s + "," else "" end +
    data.inspect +
    if right then "," + right.to_s else "" end + "]"
  end

  def to_a
    temp = []
    temp += left.to_a if left
    temp << data
    temp += right.to_a if right
    temp
  end

end

items = %w[bongo grimace monoid jewel plover nexus synergy]

tree = Tree.new
items.each {|x| tree.insert x}

str = tree.to_a * ","
# Zmienna str zawiera teraz łańcuch "bongo,grimace,jewel,monoid,nexus,plover,synergy".
arr = tree.to_a
# Zmienna arr zawiera teraz tablicę:
# ["bongo",["grimace",[["jewel"],"monoid",[["nexus"],"plover",
#  ["synergy"]]]]]
```

Warto zwrócić uwagę na fakt, że tablica wynikowa jest zagnieżdżona w stopniu odpowiadającym głębokości drzewa, na podstawie którego została wygenerowana. Możemy oczywiście użyć metody `flatten` do przekształcenia tej tablicy w strukturę niezagnieżdżoną (płaską).

9.4. PRACA Z GRAFAMI

Graf jest kolekcją węzłów, które mogą być ze sobą połączone w dowolny sposób. (Specyficznym przykładem grafu jest drzewo). Nie będziemy się zagłębiali w szczegółowe analizy zagadnień związanych z grafami, ponieważ przedstawienie niezbędnej teorii i terminologii zajęłoby nam mnóstwo czasu. Zanim jednak przystąpimy do prezentacji konkretnych przykładów, poświęcimy chwilę na ogólne rozważania na temat szeroko rozumianej informatyki i pewnych obszarów ze świata matematyki.

Okazuje się, że grafy mają wiele praktycznych zastosowań. Wyobraźmy sobie na przykład tradycyjny atlas samochodowy z drogami łączącymi miasta i miejscowości lub diagram obwodów elektrycznych. Najlepszą formą reprezentowania obu tych struktur jest właśnie graf. Teoria grafów doskonale nadaje się także do reprezentowania sieci komputerowych, niezależnie od tego, czy są to proste sieci LAN, duże struktury obejmujące wiele systemów, czy cały internet złożony z milionów węzłów.

Mówiąc o grafach, zwykle mamy na myśli **grafy nieskierowane** (ang. *undirected graphs*). Najprościej mówiąc, graf nieskierowany to taki, w którym linie łączące poszczególne węzły nie są zakończone grotami (nie mają postaci strzałek); a dwa węzły mogą być albo połączone, albo nie. Inną formą grafu jest **graf skierowany** (ang. *directed graph*, *digraph*), który może zawierać „ulice jednokierunkowe". W grafie skierowanym fakt połączenia węzła *x* z węzłem *y* nie oznacza, że istnieje połączenie w przeciwnym kierunku. Węzły bywają określane mianem **wierzchołków** (ang. *vertexes*). I wreszcie istnieje pojęcie **grafu ważonego** (ang. *weighted graph*), w którym poszczególne połączenia (krawędzie) mają przypisane wagi reprezentujące np. „odległości" dzielące połączone węzły. Na tym możemy zakończyć nasze wprowadzenie w świat grafów — Czytelnicy zainteresowani pogłębieniem swojej wiedzy mogą skorzystać z niezliczonych publikacji zarówno z dziedziny informatyki, jak i matematyki.

W języku Ruby (podobnie jak w większości języków programowania) graf może być reprezentowany na wiele różnych sposobów — w tym w formie prawdziwej sieci wzajemnie powiązanych obiektów lub macierzy zawierającej dane o krawędziach danego grafu. W dalszej części tego podrozdziału przeanalizujemy obie te reprezentacje i zapoznamy się z kilkoma praktycznymi przykładami przetwarzania grafów.

9.4.1. IMPLEMENTACJA GRAFU W FORMIE MACIERZY SĄSIEDZTWA

W niniejszym punkcie przeanalizujemy przykład zbudowany na bazie dwóch wcześniejszych przykładów. Kod zawarty w listingu 9.3 implementuje reprezentację grafu nieskierowanego w formie tzw. macierzy sąsiedztwa (ang. *adjacent matrix*). W prezentowanej implementacji wykorzystano klasę `ZArray` (punkt 8.1.26 zatytułowany „Określanie wartości domyślnej dla nowych elementów tablicy") celem zagwarantowania, że wszystkie nowe elementy będą zawierały wartość zerową, oraz zastosowano technikę dziedziczenia po klasie `TriMatrix` (punkt 8.1.7 zatytułowany „Stosowanie wyspecjalizowanych funkcji indeksujących"), aby reprezentować grafy w formie **mniejszych macierzy trójkątnych**.

LISTING 9.3. Implementacja macierzy sąsiedztwa

```
class LowerMatrix < TriMatrix

  def initialize
    @store = ZArray.new
  end

end


class Graph

  def initialize(*edges)
    @store = LowerMatrix.new
    @max = 0
    for e in edges
      e[0], e[1] = e[1], e[0] if e[1] > e[0]
      @store[e[0],e[1]] = 1
      @max = [@max, e[0], e[1]].max
    end
  end

  def [](x,y)
    if x > y
      @store[x,y]
    elsif x < y
      @store[y,x]
    else
      0
    end
  end

  def []=(x,y,v)
    if x > y
```

```
      @store[x,y]=v
    elsif x < y
      @store[y,x]=v
    else
      0
    end
  end

  def edge? x,y
    x,y = y,x if x < y
    @store[x,y]==1
  end

  def add x,y
    @store[x,y] = 1
  end

  def remove x,y
    x,y = y,x if x < y
    @store[x,y] = 0
    if (degree @max) == 0
      @max -= 1
    end
  end

  def vmax
    @max
  end

  def degree x
    sum = 0
    0.upto @max do |i|
      sum += self[x,i]
    end
    sum
  end

  def each_vertex
    (0..@max).each {|v| yield v}
  end

  def each_edge
    for v0 in 0..@max
      for v1 in 0..v0-1
        yield v0,v1 if self[v0,v1]==1
      end
    end
  end

end
```

```
mygraph = Graph.new([1,0],[0,3],[2,1],[3,1],[3,2])

# Wyświetla stopień każdego z wierzchołków (węzłów) grafu: 2 3 2 3
mygraph.each_vertex {|v| puts mygraph.degree(v)}

# Wyświetla listę krawędzi:
mygraph.each_edge do |a,b|
  puts "(#{a},#{b})"
end

# Usuwa pojedynczą krawędź:
mygraph.remove 1,3

# Wyświetla stopień każdego z wierzchołków (węzłów) grafu: 2 2 2 2
mygraph.each_vertex {|v| p mygraph.degree v}
```

Warto pamiętać, że przedstawiona implementacja uniemożliwia reprezentowanie grafów z węzłami połączonymi z samymi sobą, a jedna para węzłów może być ze sobą połączona tylko jedną krawędzią.

Przedstawiona powyżej klasa `Graph` oferuje możliwość definiowania krawędzi początkowych przez przekazywanie par wartości reprezentujących węzły na wejściu konstruktora. Zaimplementowaliśmy też metody umożliwiające dodawanie i usuwanie krawędzi oraz sprawdzanie istnienia interesujących nas krawędzi. Metoda `vmax` zwraca węzeł grafu charakteryzujący się najwyższym **stopniem** (największą liczbą krawędzi połączonych z danym wierzchołkiem). Metoda `degree` zawraca stopień wskazanego węzła.

I wreszcie klasa `Graph` implementuje dwa iteratory `each_vertex` i `each_edge`, które odpowiadają za iteracyjne przeszukiwanie odpowiednio krawędzi i wierzchołków grafu.

9.4.2. OKREŚLANIE, CZY WSZYSTKIE WĘZŁY GRAFU SĄ Z NIM POŁĄCZONE

Nie wszystkie grafy składają się wyłącznie z połączonych węzłów. Oznacza to, że przechodząc przez krawędzie, nie zawsze możemy dotrzeć do wszystkich wierzchołków — może się okazać, że niezależnie od wybranej ścieżki graf zawiera wierzchołki nieosiągalne. Łączność z wierzchołkami (tzw. spójność grafu) jest bardzo ważną cechą grafów, stąd konieczność określania, czy badany graf stanowi „jeden kawałek". Jeśli tak, możemy przyjąć, że każdy węzeł można prędzej czy później osiągnąć niezależnie od węzła początkowego.

Nie będziemy szczegółowo analizowali odpowiedniego algorytmu — Czytelnicy zainteresowani pogłębieniem swojej wiedzy powinni się zaopatrzyć w książkę poświęconą matematyce dyskretnej. Odpowiednią metodę napisaną w języku Ruby przedstawiono na listingu 9.4.

LISTING 9.4. Określanie, czy wszystkie węzły grafu są z nim połączone

```
class Graph

  def connected?
    x = vmax
    k = [x]
    l = [x]
    for i in 0..@max
      l << i if self[x,i]==1
    end
    while !k.empty?
      y = k.shift
      # Możemy teraz odnaleźć wszystkie krawędzie (y,z)
      self.each_edge do |a,b|
        if a==y || b==y
          z = a==y ? b : a
          if !l.include? z
            l << z
            k << z
          end
        end
      end
    end
    if l.size < @max
      false
    else
      true
    end
  end

end


mygraph = Graph.new([0,1], [1,2], [2,3], [3,0], [1,3])

puts mygraph.connected?      # true

puts mygraph.euler_path?     # true

mygraph.remove 1,2
mygraph.remove 0,3
mygraph.remove 1,3

puts mygraph.connected?      # false

puts mygraph.euler_path?     # false
```

W przedstawionym kodzie posłużyliśmy się metodą `euler_path?`, o której do tej pory nie wspominaliśmy. Metodę `euler_path?` zdefiniujemy w punkcie 9.4.4 zatytułowanym „Określanie, czy dany graf zawiera cykl Eulera".

Prezentowany algorytm (po wprowadzeniu kilku nieznacznych modyfikacji) mógłby być z powodzeniem wykorzystywany do wykrywania tzw. **klik** (ang. *cliques*) w grafie, czyli podgrafów, w którym każde dwa wierzchołki są połączone krawędzią.

9.4.3. OKREŚLANIE, CZY DANY GRAF ZAWIERA CYKL EULERA

> *O żadnej, nawet najbardziej abstrakcyjnej dziedzinie matematyki nie można powiedzieć, że została stworzona w oderwaniu od fenomenu świata rzeczywistego.*
>
> *— Nikolai Lobachevsky*

W pewnych sytuacjach stajemy przed koniecznością stwierdzenia, czy dany graf zawiera tzw. **cykl Eulera** (ang. *Euler circuit*). Wspomniany termin pochodzi od nazwiska matematyka Leonharda Eulera, twórcy dziedziny matematyki nazywanej topologią. (Graf zawierający cykl Eulera bywa czasami nazywany **grafem eulerowskim**, a jego kreślenie nie wymaga odrywania pióra od kartki papieru).

W centrum niemieckiego miasta Königsberg znajdowała się wyspa oddzielona od pozostałych części tego miasta rzeką (przynajmniej na odcinku, w którym rzeka dzieliła się na dwa koryta). Wyspę połączono z resztą miasta siedmioma mostami. Mieszkańcy Königsberga zastanawiali się, czy istnieje możliwość zwiedzenia ich miasta w taki sposób, aby przejść przez każdy most dokładnie raz i znaleźć się na końcu w punkcie wyjścia. W roku 1733 Euler udowodnił, że nie jest to możliwe. Okazało się, że właśnie problem mostów Königsberga stał się jednym z kluczowych elementów oryginalnej teorii grafów.

Problem cyklu Eulera, jak wiele innych zagadek, okazuje się stosunkowo prosty do rozwiązania, dopiero kiedy poznamy odpowiedni mechanizm. Warunkiem koniecznym i wystarczającym do zawierania cyklu Eulera w grafie jest spójność i parzystość **stopnia wszystkich** jego wierzchołków. Poniżej zdefiniowaliśmy prostą metodę weryfikującą tę własność:

```
class Graph

  def euler_circuit?
    return false if !connected?
    for i in 0..@max
      return false if degree(i) % 2 != 0
    end
    true
  end

end



mygraph = Graph.new([1,0],[0,3],[2,1],[3,1],[3,2])
```

```
flag1 =  mygraph.euler_circuit?     # false

mygraph.remove 1,3

flag2 =  mygraph.euler_circuit?     # true
```

9.4.4. OKREŚLANIE, CZY DANY GRAF ZAWIERA ŚCIEŻKĘ EULERA

Ścieżka Eulera (ang. *Euler path*) to nie to samo co cykl Eulera. Cykl Eulera — jak sama nazwa wskazuje — musi się kończyć tam, gdzie się zaczął; konstruując **ścieżkę** Eulera, koncentrujemy się wyłącznie na odwiedzaniu dokładnie raz każdej krawędzi. Poniżej przedstawiono fragment kodu źródłowego, który dobrze ilustruje różnicę dzielącą oba problemy:

```
class Graph

  def euler_path?
    return false if !connected?
    odd=0
    each_vertex do |x|
      if degree(x) % 2 == 1
        odd += 1
      end
    end
    odd <= 2
  end

end


mygraph = Graph.new([0,1],[1,2],[1,3],[2,3],[3,0])

flag1 =  mygraph.euler_circuit?     # false
flag2 =  mygraph.euler_path?        # true
```

9.4.5. NARZĘDZIA UŁATWIAJĄCE OPERACJE NA GRAFACH W JĘZYKU RUBY

Istnieje kilka przydatnych narzędzi wykorzystywanych przez społeczność programistów języka Ruby. Większość tych narzędzi oferuje dość ograniczoną funkcjonalność w obszarze przetwarzania grafów skierowanych i nieskierowanych. Oprogramowania pomocniczego z reguły należy szukać na witrynach internetowych RAA (*http://raa.ruby-lang.org*) oraz Rubyforge (*http://rubyforge.org*). Rozpoznanie interesujących nas narzędzi nie powinno nam sprawić kłopotu, ponieważ większości z nich nadano takie nazwy jak RubyGraph, RGraph czy GraphR.

Czytelnicy zainteresowani doskonałym pakietem GraphViz, który oferuje możliwość wizualizacji nawet najbardziej złożonych grafów zarówno w formie obrazów, jak i drukowalnych dokumentów PostScript, mają do dyspozycji dwa w pełni funkcjonalne interfejsy tego ciekawego produktu. Co więcej, wspomniany pakiet zawiera konstrukcję nazwaną `GnomeGraphwidget`, która — zgodnie z dokumentacją — „może być wykorzystywana przez aplikacje Ruby Gnome do generowania, wizualizowania i operowania na grafach". Co prawda nie sprawdzaliśmy rzeczywistej funkcjonalności tego interfejsu, ale warto przy tej okazji wspomnieć, że opisywane rozwiązania ciągle znajdują się w fazie rozwoju sprzed właściwej wersji alfa.

Najkrócej rzecz ujmując, możemy stanąć przed koniecznością skorzystania z któregoś z dostępnych narzędzi. W takim przypadku warto rozważyć samodzielną implementację własnego odpowiednika istniejących narzędzi lub — co w wielu przypadkach jest najlepszym wyjściem — przystąpić do trwających prac nad odpowiednim projektem. Kiedy już opanujemy do perfekcji operacje na grafach, zapewne będziemy się zastanawiali, jak to możliwe, że tak długo radziliśmy sobie bez tych technik.

9.5. KONKLUZJA

W tym rozdziale skoncentrowaliśmy się na istniejącej klasie `Set` języka Ruby oraz na kilku przykładach samodzielnie budowanych i rozwijanych implementacji struktur danych. Analizując bardziej zaawansowane struktury danych, podjęliśmy próby dziedziczenia po istniejących klasach i stosowania ograniczonej techniki delegacji przez osadzanie egzemplarzy jednych klas w innych klasach. Omówiliśmy metody kreatywnego składowania danych, rozmaite zastosowania dla poszczególnych struktur danych i sposoby tworzenia iteratorów dla naszych niestandardowych klas.

Dokonaliśmy ogólnej analizy stosów i kolejek w kontekście ich zastosowań podczas rozwiązywania rozmaitych problemów. Omówiliśmy też podstawowe cechy takich struktur danych jak drzewa i grafy.

W następnym rozdziale będziemy kontynuować nasze rozważania poświęcone przetwarzaniu danych. Ponieważ jednak dysponujemy już wystarczająco szeroką wiedzą o obiektach składowanych w pamięci operacyjnej, tym razem skoncentrujemy się na innych popularnych technikach składowania danych — w plikach dyskowych (i ogólnie z wykorzystaniem urządzeń wejścia-wyjścia), w bazach danych i w formie obiektów trwałych.